

УДК 343.341.1(477)

В.Г. КУНДЕУС, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.255 КК УКРАЇНИ

Ключові слова: злочин, громадська безпека, злочинна діяльність, злочинна організація, співучасники злочину

Безпека людини визнається в Україні однією з найвищих соціальних цінностей (ч.1 ст.3 Конституції України). Тому Кримінальний кодекс України (далі – КК) має своїм завданням правове забезпечення охорони громадської безпеки (ст.1 КК). Звернення до проблем кримінально-правового забезпечення охорони громадської безпеки у теперішній час є очевидним і безсумнівним. Тимчасова окупація Російською федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, дії спрямовані на розпалювання сепаратизму і тероризму, створення квазідержавних утворень та організованих злочинних угруповань на території Донецької та Луганської областей є факторами, що становлять загрозу не тільки національній безпеці України в цілому, але і громадській безпеці зокрема. Одним із злочинів, що посягають на громадську безпеку в частині захищеності держави та суспільства від діяльності злочинних угруповань є злочин, передбачений ст.255 КК «Створення злочинної організації».

Згідно ч.1 ст.255 КК, кримінальна відповідальність встановлюється за: створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників

злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп [1].

Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину є, відповідно до положень ч.1 ст.255 КК, альтернативним діянням вчинення цього злочину. Слід відмітити, що теорія та практика застосування норм про кримінальну відповідальність за злочин, передбачений ст.255 КК, не позбавлені суперечностей та розбіжностей у з'ясуванні об'єктивних ознак створення злочинної організації. Зважаючи на це, на практиці виникають окремі труднощі при віднесенні ознак того чи іншого діяння до ознак створення злочинної організації, як форми вчинення цього злочину. Це обумовлює обґрунтованість та доцільність постановки та дослідження відповідної проблематики.

Проблемами розробки питань кримінальної відповідальності та протидії злочинам проти громадської безпеки займалися такі вчені, як: М.І. Бажанов, О.М. Бандурка, В.В. Бедриківський, В.В. Василевич, Л.М. Демидова, В.П. Ємельянов, Г.П. Жаровська, І.В. Іваненко, М.Й. Коржанський, М.В. Корнієнко, В.А. Ліпкан, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, Г.В. Новицький, М.В. Семикін, В.П. Тихий, І.К. Туркевич, Є.В. Фесенко, М.І. Хавронюк, Н.В. Чернишова, С.Д. Шапченко та інші науковці.

Питанням кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та звільнення від кримінальної відповідальності учасника злочинної організації, а також суміжних інститутів у теорії кримінального права України приділялася певна увага. Окремими питаннями кримінальної відповідальності за створення злочинної організації займалися: А.А. Вознюк, Л.М. Демидова, В.П. Ковальчук, О.І. Плужник, М.В. Семикін, В.В. Українець. Проте, наукові роботи з проблем кримінальної відповідальності за створення злочинної організації містять достатню кількість розбіжностей в теоретичних положеннях

та висновках стосовно даної проблеми. Аналіз правозастосовної практики свідчить про помилки, що допускаються при кримінально-правовій оцінці такого суспільно небезпечного діяння як створення злочинної організації та розмежування таких дій від керівництва такою організацією або участі у ній.

З огляду на відсутність єдиної наукової концепції розуміння ознак створення злочинної організації та дискусійність цього питання, в межах наукової статті спробуємо деталізувати створення злочинної організації як форми вчинення злочину, передбаченого ст.255 КК, що і є метою цієї статті.

Створення злочинної організації, як форму вчинення злочину, передбаченого ст.255 КК, можливо поділити на три її складові: 1) злочинна організація; 2) дії, що утворюють таку організацію (створення); 3) мета утворення (створення) такої організації – вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Юридичне визначення поняття «злочинна організація» надає ч.4 ст.28 КК, згідно якої злочин визнається вчиненням злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп [1]. Виходячи із принципу єдності термінології – його єдине значення, однакове сприйняття та єдине тлумачення, під злочинною організацією у злочині, передбаченому ст.255 КК, слід розуміти стійке ієрархічне об'єднання, що складається із п'яти і більше осіб, члени якого або його структурні частини за попередньою змовою зорганізувалися з метою: 1) спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації; 2) керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб; 3) забез-

печення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Отже, злочинна організація, перш за все, це стійке, ієрархічне об'єднання, що складається із п'яти і більше осіб.

Згідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005 року «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» (далі – постанова), стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), такі зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо) (п.11) [2]. Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності (п.12) [2].

Відповідно до положень ч.4 ст.28 КК метою створення злочинної організації є – вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Юридичне визначення понять «тяжкий», «особливо тяжкий злочин» надається у ст.12 КК. Так, згідно цієї статті, тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч.4 ст.12 КК). Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч.5 ст.12 КК). Ступінь тяжкості злочину, за вчи-

нення якого передбачене одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин (ч.6 ст.12 КК) [1].

Слід зазначити, що згідно ч.4 ст.28 КК метою існування (створення) злочинної організації є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації; 2) керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб; 3) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Згідно, ст.255 КК метою створення злочинної організації є тільки вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Отже, слід констатувати наявність суперечностей між нормами одного закону в частині визначення мети створення злочинної організації, що вимагає окремого дослідження підстав кримінальної відповідальності за створення злочинної організації.

Певні складнощі виникають при з'ясуванні такої складової, як створення злочинної організації. Так, деякі науковці вважають, що під створенням злочинної організації слід розуміти дії, спрямовані на виникнення злочинної організації [3; 4, с.803]. В.П. Тихий, зазначає, що створення злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю [5, с.288]. В.В. Українець вказує, що створення злочинної організації є «активною фізичною поведінкою», чим вирізняє від цю форму від «участі у злочинній організації», яка «може являти собою поєднання фізичних та інформаційних дій» [6, с.13]. Автори підручника з Кримінального права (Особлива частина) зазначають, що створення злочинної організації для вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину полягає в різних діях щодо заснування (формування) злочинної організації: у підшукуванні зброї або співучасників, вербуванні їх до злочинної організації, розподілі ролей між ними тощо [7].

Навпаки, В.П. Ковальчук вважає, що: «...під створенням злочинної організації як

результату діяльності слід розуміти сукупність цілеспрямованих дій однієї або кількох осіб, що призвели до утворення декількох особами (п'ятьма і більше), що володіють ознаками суб'єкта злочину, за попередньою змовою і для спільної діяльності стійкого ієрархічного об'єднання з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або його структурними частинами, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування і злочинної організації, і інших злочинних груп» [8, с.101].

У свою чергу, М.В. Семикін наголошує, що об'єктивна сторона створення будь-якого організованого злочинного угруповання охоплює як процес його формування, так і результат такого процесу – реально існуюче злочинне об'єднання [9, с.126]. Л.М. Демидова також вважає, що створення злочинної організації охоплює дві складові: 1) процес формування злочинної організації та 2) результат такого процесу – реально існуючу злочинну організацію. При цьому під створенням злочинної організації автор розуміє злочинні дії по об'єднанню трьох чи більш осіб для спільної злочинної діяльності, розподілу і закріпленню ролей (функцій) його учасників, визначенню керівника, правил підпорядкованості для досягнення мети створення такої організації [10, с.10].

Більш детальну характеристику створення злочинної організації надали М.К. Гнетнев та А.О. Данілевський, які зазначають, що – «Створення злочинної організації з метою вчиненні тяжкого чи особливо тяжко злочину полягає, по-перше, у спільній діяльності мінімум п'яти осіб, кожна з яких є суб'єктом злочину, спрямованій на започаткування (формування) такого угруповання. По-друге, у суспільно небезпечному наслідку в вигляді реального створення злочинної організації. По-третє, у причинному зв'язку між вказаними діями та наслідком» [11, с.14].

Судова практика вважає що, утворення (створення) організованої групи чи злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого

злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину і включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. Проте основною метою організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин (п.4. Постанови) [2].

Таким чином, в науці кримінального права під поняттям «створення злочинної організації» розуміють – дії (сукупність дій), спрямовані на виникнення злочинної організації. На підставі положень судової практики, наведених нормативних та доктринальних визначень поняття «створення», під створенням злочинної організації слід розуміти сукупність дій з організації, формування або заснування злочинної організації, як стійкого ієрархічного об'єднання, що складається із п'яти і більше осіб, з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації. Сукупність дій з організації, формування або заснування злочинної організації може полягати у: підшуванні співучасників та змові між ними; об'єднанні їхніх зусиль; детальний розподіл між ними обов'язків; складення плану; визначення способів його виконання.

Але, для повного з'ясування складових «створення злочинної організації», слід визначити момент закінчення цієї форми злочину, оскільки від цього залежить не тільки з'ясування її ознак, але вирішення питання щодо кримінальної відповідальності за закінчений або незакінчений злочин у випадку створення злочинної організації.

Так, Л.М. Демидова наголошує, що створення злочинної організації визнається закінченим злочином, коли злочинна організація реально існує [10, с.10]. О.С. Стеблинська зазначає, що, створення злочинної організації треба вважати закінченим, коли сформований

її керівний склад, маються підлеглі структурні підрозділи, сили і кошти для вчинення поставлених завдань [12, с.155].

Відповідно до п.10 постанови, злочинну організацію слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. При цьому немає значення, передувала набуттю об'єднанням ознак злочинної організації стадія його існування як організованої групи чи зазначена організація була одразу створена як така.

Якщо перший, а також наступні злочини були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці злочини за наявності до того підстав необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою [2].

Отже, створення злочинної організації, в цілому, слід визнавати закінченим злочином, коли внаслідок сукупності дій з організації, формування або заснування злочинної організації, таке об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак злочинної організації. На підставі положень ч.4 ст.28 КК моментом створення злочинної організації слід вважати час, коли п'ять і більше осіб зорганізувалися (досягли згоди) для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Слід вказати, що організація (формування, заснування) злочинної організації може відбуватися і на базі вже існуючої організованої злочинної групи, що має ознаки, передбачені ч.3 ст.28 КК. В цьому випадку, згідно п. 11 постанови набуття організованою групою крім ознак внутрішньої, ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію.

Отже, створення злочинної організації як суспільно небезпечне діяння має дві обов'язкові складові (ознаки):

1) сукупність дій з організації (формування, заснування) злочинної організації;

2) результат таких дій: злочинне об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак злочинної організації, передбачених ч.4 ст.28 КК.

У випадку, коли організація (формування, заснування) злочинної організації об'єднання не набуло всіх обов'язкових ознак злочинної організації, такі дії слід розглядати за правилами незакінченого злочину (ст.13 КК). Якщо групою осіб, до набуття ними усіх обов'язкових ознак злочинної організації, були вчиненні злочини, ці злочини за наявності до того підстав, необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою.

Слід зазначити, що законодавче визначення форми вчинення злочину, передбаченого ст.255 КК як, «створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину», на наш погляд, непомічене суперечностей. Згідно ст.28 КК, метою створення злочинної організації є «безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів», тобто вчинення декількох злочинів. Проте, ст.255 КК вказує на мету: «вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину», тобто одного злочину. В цьому зв'язку п.10 вказаної постанови роз'яснює, що метою діяльності злочинної організації є вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів чи тільки одного, що вимагає ретельної довготривалої підготовки [2]. Отже, на наш погляд, у диспозиції ст.255 КК «Створення злочинної організації», застосування словосполучення «створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину» для уточнення лексичного змісту поняття «Злочинна організація» уявляється надмірним, оскільки є прикладом використання надлишковості лексем (плеоназм).

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід зробити наступні висновки.

1. Створення злочинної організації, як форма вчинення злочину, передбаченого ст.255

КК має дві обов'язкові складові : 1) сукупність дій з організації (формування, заснування) злочинної організації; 2) результат дій – злочинне об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак злочинної організації, передбачених ч.4 ст.28 КК.

2. Під створенням злочинної організації, у злочині передбаченому ст.255 КК, слід розуміти сукупність дій з організації (утворення, формування, заснування) злочинної організації, як стійкого ієрархічного об'єднання, що складається із п'яти і більше осіб, з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів.

3. У зовнішньому світі створення злочинної організації виявляється у сукупності таких діянь: підшукування співучасників; змова на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів; об'єднання зусиль з іншими співучасниками; детальний розподіл обов'язків між співучасниками; складення плану та визначення способів його виконання.

4. Створення злочинної організації слід визнавати закінченим злочином коли внаслідок сукупності дій з організації (формування, заснування) злочинної організації, створене об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» : від 23.12.2005 р., № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

3. Плузник О. І. Створення злочинної організації: теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності / Плузник О. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=71464>.

4. Науково практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мель-

ника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юрид. думка, 2010. – 1288 с.

5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташица, В. Я. Тація. – 4-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

6. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / В. В. Українець ; Акад. адвокатури України. – К., 2009.

7. Кримінальне права (Особлива частина) : підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forlawyer.com.ua/knigi/ugolovnoe-pravo-ukrainy-osobennaya-chast/2629-stvorenniya-zlochinnoyi-organizaciyi-terroristichnoyi-grupi-ta-nshih-zlochinnih-obyednan-uchast-u-nih-ta-u-zlochinnih-scho-vchinyayutsya-nimi-chi-povyazan-z.html>.

8. Ковальчук В. П. Кримінально-правові

засоби протидії створенню злочинної організації : монографія / В. П. Ковальчук. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 224 с.

9. Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Семикін М. В. ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 192 с.

10. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – 21 с.

11. Кримінальне право (особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2 – Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2012. – 704 с.

12. Кримінальне право. Особлива частина / О. С. Стеблінська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 358 с.

Кундеус В. Г. Щодо визначення ознак створення злочинної організації, як однієї з форм вчинення злочину, передбаченого ст.255 КК України / В. Г. Кундеус // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 135–140 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_24.pdf

На підставі розгляду нормативних понять, судової практики та доктринальних визначень з'ясовано сутність поняття «створення злочинної організації», встановлено зміст його діяння та визначені складові цієї форми вчинення злочину. З'ясовано момент закінчення цього злочину.

Кундеус В.Г. Определение признаков понятия «создания преступной организации», как одной из форм совершения преступления предусмотренного ст.255 УК Украины.

На основании анализа установленных нормативных понятий, судебной практики, а также доктринальных толкований установлено содержание нормативного понятия «создания преступной организации». Определен момент окончания данной формы преступления.

Kundeus V.G. The Characteristics of the Concept of «Creating a Criminal Organization», As One of the Forms of Commission of Crime Provided By Art.255 of the Criminal Code of Ukraine

Based on the analysis of legal concepts, the court decision and doctrinal interpretations is determined by the normative content of the concept of «creating a criminal organization». It was determined the end of this form of crime.